

Авторка статті:

Зоя Залібовська-Ільніцька,

кандидатка педагогічних наук,

доцентка кафедри соціальних технологій

ПРИЧИНИ БУЛІНГУ У СЕРЕДОВИЩІ ЗДОБУВАЧІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

В Україні, за результатами дослідження, проведеного UNICEF (2019), із 8509 респондентів 38% були жертвами образ, знуцань, принижень іншими дітьми, а 35% – брали участь в приниженні, знуцанні над іншими. Серед решти дітей були і спостерігачі.

Причини та витоки булінгу (цькування) у сучасному дитячому середовищі є різними і потребують вивчення. Необізнаність здобувачів освіти із зазначених питань, збільшує їх ризики стати жертвою цькування.

Формування безпечної поведінки дітей належить до пріоритетних аспектів соціально-педагогічної діяльності. Безпека розглядається науковцями як стан захищеності особи чи групи; наявність способів задоволення потреб особистості, захисту її прав [6]. Права особистості описано в Конституції України (68 ст.), де наголошується, що обов'язком кожного громадянина є не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [1]. На жаль, порушення прав особистості – поширене явище.

Фахівцям соціальної сфери слід брати до уваги обставини, які зумовлюють крайню вразливість дитини (вік дитини; особистісні характеристики дитини; стан здоров'я дитини).

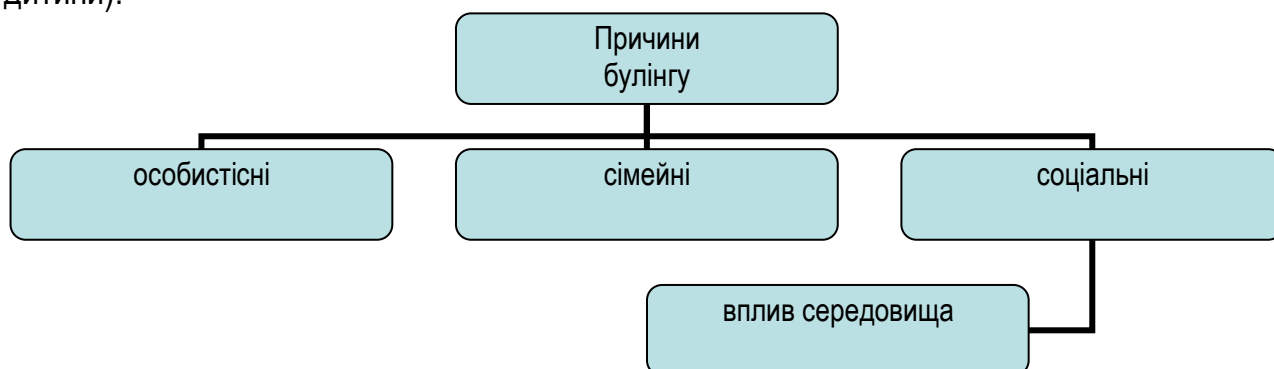

Рис 1. Причини булінгу у середовищі здобувачів загальної середньої освіти

До особистісних причин цькування належать фізичні чи психологічні особливості дитини (індивідуальні особливості фізичного, психічного, інтелектуального розвитку, зовнішності тощо). Ініціювати цькування можуть розлади та порушення в розвитку дитини, індивідуальні психологічні особливості та спровоковану цим агресивну поведінку (синдром дефіциту уваги, гіперактивності, розлади поведінки, біполярний розлад, опозиційний розлад, посттравматичний стресовий розлад та інші). Зазначимо, що відмінність дитини від інших дітей, наприклад, зовнішній вигляд, стан здоров'я, національність тощо, являється однією з найчастіших причин булінгу по відношенню до таких дітей [3].

Парадоксально, діти можуть вважати булінг як прийнятним способом самоствердитись та завоювати авторитет в очах друзів та однолітків: стати

популярними, керувати, мати вплив на інших, привернути увагу, змусити інших боятися та поважати. Ця причина має більшу вірогідність у період переходу з початкових до середніх та з середніх до старших класів, а також коли у класі з'являються нові учні/учениці [2].

Варто звернути увагу, що причиною булінгу може стати спосіб поведінки дитини: дитина проявляє або не проявляє активність, на яку від неї очікує більша частина групи (класу) (відмінник, підлиза, двієчник, занадто активний/пасивний, експресійний/закритий). Крім того, причиною булінгу серед дітей в закладі освіти може стати намагання компенсувати невдачі в навчанні, суспільному житті тощо. Так, деякі діти «булять» через заздрість успішнішим учням/ученицям, через кращі або крутіші речі, одяг, гаджети [4].

Сімейні причини також можуть провокувати агресивну поведінку дитини. До них можна віднести:

- брак близьких стосунків у батьків з дитиною та відсутність їхньої уваги до неї позбавляє дитину можливості ділитись з рідними своїми проблемами та труднощами у спілкуванні;
- слабкий або занадто сильний (авторитарний стиль спілкування) контроль над дитиною. Наприклад, якщо батьки не дають дитині спокою через оцінки, кричать на неї, позбавляють прогулянок і спілкування, не залишаючи час для відпочинку, то дитина буде вести себе в школі так само;
- гіперопіка над дитиною. Наприклад, коли дитина виходить із сімейного оточення у зовнішній світ, вона не здатна самостійно вирішувати проблеми, не спроможна за себе постояти, не розуміє важливість прийняття інших людей;
- тиск або жорстоке поводження батьків, що призводить до сприйняття дитиною навколишнього світу як постійного джерела загрози. Наприклад, якщо дитина в родині засвоює, що сварки, бійки, образи, критика та приниження іншого є єдиним способом висловити своє невдоволення, то в подібній ситуації в школі дитина починає діяти за звичною для неї схемою.;
- домашнє насильство спричиняє появу булінгу, зокрема в шкільному середовищі, коли дитина, що потерпає від домашнього насильства, копіює дії дорослих, може стати як жертвою, так і кривдником;
- виховання в неповній сім'ї. Однак, слід пам'ятати, що не завжди виховання в неповній сім'ї може призвести до агресивності дитини [5].

Несприятливий соціально-психологічний клімат в закладі освіти, стрес від навчанням внаслідок перевантаження, відносини з однолітками та вчителями/вчительками, відсутність належної уваги з боку вчителів/вчительок, сприяють появі сварок, конфліктів, проявів насильства та їх перехід в булінг.

Найбільш розповсюдженими чинниками, які провокують появу булінгу в закладі освіти є:

- авторитарний стиль навчання;
- виокремлення вчителем/вчителькою будь-якого учня/учениці як позитивного або негативного прикладу для інших часто провокує суперництво, яке у майбутньому переростає у булінг цієї дитини;

- ігнорування проблеми на рівні закладу освіти;
- відсутність контролю з боку педагогічного персоналу за поведінку дітей під час перерв, а особливо в таких місцях, як їдальня, роздягальні, сходи тощо.;
- сексуальні стосунки, які виникають серед учнів та учениць у старшому віці, також іноді стають підставою для виникнення булінгу.

Соціальними причинами виникнення цькування серед здобувачів освіти є стереотипи, культурні норми, соціальна та економічна нерівність, вплив інформаційних технологій (ЗМІ, інтернет, ігри, фільми тощо, гендерні стереотипи, дискримінація у міжособистісних стосунках по відношенню до учениць або вчительок; сексуальна орієнтація. Представники етнічних меншин, вимушено переміщені особи, мігранти частіше за інших підпадають під булінг в закладі освіти навіть з боку вчителів/вчительок. Діти, які стають об'єктами зневажливого ставлення інших, можуть проявляти насильницькі дії проти своїх кривдників(ниць), що стає способом відновлення справедливості та самоствердження. Також спонукати дітей до проявів булінгу (цькування) може популяризація насильницьких моделей поведінки на телебаченні, в кінематографі, в мережі Інтернет.

Таким чином, для припинення булінгу (цькуванням) в закладі освіти, фахівцю соціальної сфери потрібно працювати із суспільними, з особистими, стереотипами та упередженнями здобувачів освіти та їх сімей. Саме в родині зароджується ненависть та агресія по відношенню до інших.

Варто батькам, соціальним педагогам, учителям, усім громадянам працювати над своїми емоціями, слідкувати за власними висловлюваннями та вчинками, реакціями та способами поведінки, аби не провокувати булінг (цькування).

Використана література

1. Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/legisl>
2. Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі. Навчально-методичний посібник. – К.: Huss, 2011. – 96 с.
3. Найдьонова Л. А. Кібер-булінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини / Л. А. Найдьонова // Серія: На допомогу вчителю. – Вип. 4. – К., 2011. – 34 с.
4. Насильство щодо дітей в Україні : Всеукраїнське опитування громадської думки / за ред. С. Павлиш, Т. Журавель. – К.: Вид-во ФОП Клименко, 2015. – 146 с.
5. Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення. Методичні рекомендації. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2017. – 76 с.
6. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посібник у 2-х ч.; Ч.2. Ознаки вразливості та специфіка підтримки сім'ї і дитини / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрошко. – К.: ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. – 256с.